

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЛИТВИНЕНКО В. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
(Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій
Чернігівського національного
технологічного університету)

УДК 364.7

СОЦІАЛЬНІ УСТАНОВИ З НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Стаття присвячена визначенню системи соціальних установ, які надають соціальні послуги дітям і молоді. Проведено аналіз теоретичних засад і нормативно-правових актів з метою визначення правового статусу окремих соціальних установ, які надають соціальні послуги дітям і молоді.

Ключові слова: суб'єкти-отримувачі соціальних послуг, суб'єкти, які надають соціальні послуги, соціальні установи, правовий статус.

Статья посвящена определению системы социальных учреждений, предоставляющих социальные услуги детям и молодежи. Проведен анализ теоретических основ и нормативно-правовых актов с целью определения правового статуса отдельных социальных учреждений, предоставляющих социальные услуги детям и молодежи.

Ключевые слова: субъекты-получатели социальных услуг, субъекты, оказывающие социальные услуги, социальные учреждения, правовой статус.

The article is dedicated to the definition of the system of social services for children and youth. The analysis of theoretical bases and regulations is done in order to define a legal status of some social institutions providing social services for children and youth.

Key words: individuals provided with social services, individuals providing social services, social institutions, legal status.

Вступ. Відомим є той факт, що поміж різних суб'єктів-отримувачів соціальних послуг значне місце посідають діти й молодь. Зазначена категорія отримувачів має особливий статус, зважаючи на свій вік, потреби та обставини, які трапляються в їхньому житті. Тому для них законодавством у випадку перебування в складних життєвих обставинах передбачене функціонування відповідних соціальних установ.

Мережа соціальних установ для дітей і молоді, як і система соціальних установ загалом, є достатньо розгалуженою та різнопрофільною. У зв'язку з цим існує потреба в глибокому комплексному дослідженні правового статусу соціальних установ, які надають соціальні послуги дітям і молоді.

Проблема дотримання прав дітей і молоді, а також реалізація права на соціальний захист, зокрема на соціальні послуги, завжди була і є актуальною в правовій науці. Питанню правового статусу соціальних установ із надання соціальних послуг зазначеній категорії

осіб також приділяється увага в науковій літературі, але достатньо поверхово й некомплексно. Так, правовому статусу окремих суб'єктів-надавачів соціальних послуг присвячені, наприклад, праці О.В. Темченко, Н.С. Юзікової та ін.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз теоретико-правових основ правового статусу різних соціальних установ, що надають соціальні послуги дітям і молоді, а також визначення місця зазначених установ у загальній системі суб'єктів, які надають соціальні послуги.

Результати дослідження. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість суб'єктів-надавачів соціальних послуг становить 2 тис., отримувачів соціальних послуг – 2 млн осіб, є також кількість осіб, потреби в наданні соціальних послуг яких не спроможні задовольнити наявні суб'єкти, – 500 тис. осіб [1, с. 52]. Значне місце в системі суб'єктів-надавачів соціальних послуг відводиться тим, які надають соціальні послуги дітям і молоді. У законодавстві передбачено перелік суб'єктів, що надають соціальні послуги, серед яких виокремлюються установи для дітей і молоді: дитячі будинки-інтернати, центри соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, центри для ВІЛ-інфікованих дітей і молоді, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей (3–18 років), центри соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями (7–35 років), центри ресоціалізації наркозалежної молоді, соціальні гуртожитки для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (інтернатного типу), соціальні центри матері та дитини [2]. Однак цей перелік не є вичерпним. Так, наприклад, Законом України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 року до закладів соціального захисту для безпритульних дітей, крім притулку для дітей і центру соціально-психологічної реабілітації дітей, які згадані вище, належить соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко).

Крім цього, у поле нашого дослідження потрапляють загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації й центри медико-соціальної реабілітації дітей, передбачені іншим нормативним актом [3], тощо.

Кожна з перерахованих соціальних установ виконує свою функцію, має велике значення для здійснення загальної для всіх соціальних установ мети – надання соціальних послуг дітям і молоді, які потрапили в складну життєву обставину. Утім у нашому дослідженні тільки окремим із них ми приділимо увагу.

Безперечно, особливе місце в системі суб'єктів, які надають соціальні послуги, посідають дитячі будинки-інтернати. Дитячий будинок-інтернат є соціально-медичною установою для постійного проживання дітей віком від 4 до 18 років з утворенням у разі потреби молодіжним відділенням для молоді віком від 18 до 35 років, що входить як структурний підрозділ до складу будинку-інтернату, з вадами фізичного та/або розумового розвитку й психічними розладами, які потребують стороннього догляду, побутового та медичного обслуговування, освітніх і реабілітаційних послуг. Будинки-інтернати діляться на чотири профілі [4] залежно від фізичних, психічних, розумових особливостей розвитку і здатності до самообслуговування й пересування.

До будинку-інтернату приймаються на державне утримання діти віком від 4 до 18 років з вадами фізичного або розумового розвитку та психічними розладами, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового обслуговування, медичної допомоги і яким згідно з медичним висновком не протипоказано перебування в цій установі незалежно від наявності родичів, зобов'язаних за законом їх утримувати [5].

До молодіжного відділення будинку-інтернату переводиться або приймається на державне утримання молодь віком від 18 до 35 років – інваліди першої та другої груп із психоневрологічними захворюваннями, яким за станом здоров'я не протипоказане перебування в молодіжному відділенні будинку-інтернату, незалежно від наявності батьків, опікунів (піклувальників) або родичів, зобов'язаних їх утримувати за законом. До молодіжного відділення будинку-інтернату можуть бути прийняті інваліди III групи з психоневрологічного захворювання за умови перебування їх у складній життєвій ситуації, відсутності батьків або

родичів, зобов'язаних відповідно до чинного законодавства їх утримувати, або якщо батьки чи родичі з об'єктивних причин не можуть цього робити, наявності інших суттєвих підстав, що потребують перебування особи в будинку-інтернаті [6].

Саме будинок-інтернат для дітей передбачає стаціонарне отримання соціальних послуг через таку форму їх надання як соціальне обслуговування. Однак, крім установ стаціонарного перебування дітей, є й установи тимчасового перебування, до яких належить притулок для дітей служби у справах дітей, центр ресоціалізації наркозалежної молоді, соціальний гуртожиток для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальний центр матері та дитини, центр соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями, центр медико-соціальної реабілітації дітей.

Так, притулок для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації є закладом соціального захисту, створеним для тимчасового перебування в ньому дітей віком від 3 до 18 років.

До притулку приймаються діти, які заблукали; були покинуті батьками або піклувальниками; жебракують і місце знаходження їхніх батьків не встановлено; залишилися без піклування батьків (усиновителів) або опікунів; залишили сім'ю чи навчальний заклад; вилучені повноваженим підрозділом органів внутрішніх справ із сімей, перебування в яких загрожувало їхньому життю і здоров'ю; втратили зв'язок із батьками під час стихійного лиха, аварії, катастрофи, інших надзвичайних подій; не мають постійного місця проживання і засобів до життя, підкинуті й безпритульні діти; тощо.

До притулку не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі з вираженими симптомами хвороби, а також ті, котрі вчинили правопорушення і щодо яких є відомості про винесення компетентними органами чи посадовими особами рішення про розшук, затримання, арешт або поміщення до приймальника-розподільника для дітей органів внутрішніх справ.

Підставою для прийняття дітей до притулку є такі: звернення дитини до адміністрації притулку за допомогою; направлення служби у справах дітей відповідної державної адміністрації чи виконавчого комітету ради; акт уповноваженого підрозділу органів внутрішніх справ про доставлення до притулку покинутої дитини або дитини, яка заблукала; письмове звернення керівника органу управління освітою відповідної державної адміністрації чи виконавчого комітету ради; звернення органу, установи чи організації, на які покладено здійснення заходів соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк; письмове звернення керівника лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я.

Діти можуть перебувати в притулку протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як 90 діб. Діти повертаються в сім'ю за письмовою заявою-зобов'язанням батьків (усиновителів), родичів (за погодженням служби у справах дітей) або опікунів (піклувальників) про забезпечення належного догляду за ними [7].

Центр ресоціалізації наркозалежної молоді, на відміну від притулку для дітей, є спеціалізованим закладом, у якому на добровільних засадах цілодобово перебуває молодь, котра пройшла курс лікування від наркотичної залежності в закладах охорони здоров'я й потребує отримання соціальних послуг.

Зарахування до центру здійснюється згідно з наказом його директора, що видається на підставі заяви отримувача соціальних послуг за наявності паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, медичної довідки про стан здоров'я та про проходження курсу лікування від наркотичної залежності в закладах охорони здоров'я або письмового направлення органу, що утворив центр, чи центру соціальних служб. Особи віком до 18 років зараховуються на підставі заяви батьків або осіб, котрі їх замінюють.

Строк перебування отримувача соціальних послуг у центрі визначається його директором відповідно до індивідуальної програми соціальної реабілітації та адаптації. До центру не зараховуються особи, що перебувають у стані наркотичного сп'яніння, із симптомами хвороб у гострому періоді або в період загострення хронічних захворювань.

Відрахування отримувача соціальних послуг із центру здійснюється згідно з наказом його директора в разі 1) виконання індивідуальної програми соціальної реабілітації й адаптації; 2) подання ним відповідної письмової заяви; 3) одноразового грубого або систематичного порушення правил внутрішнього розпорядку центру [8].

Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, – це заклад для тимчасового проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також осіб із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років, метою діяльності якого є створення умов для соціальної адаптації осіб, що в ньому проживають, і їх підготовка до самостійного життя.

До гуртожитку поселяються діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування, а також особи із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років після завершення періоду перебування у відповідних закладах для таких дітей, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, припинення піклування, припинення договору про патронат, завершення строкової служби у Збройних Силах України, відбуття покарання у вигляді позбавлення волі за умови відсутності в них житла або в разі, коли їхнє житло визнане в установленому порядку непридатним для проживання або не підлягає ремонту й реконструкції.

У гуртожитку може проживати не більше ніж 30 осіб. Граничний строк перебування особи в гуртожитку становить три роки. Відрахування особи з гуртожитку здійснюється згідно з наказом директора в разі подання нею відповідної письмової заяви; закінчення граничного строку її перебування в гуртожитку; одноразового грубого або систематичного порушення правил внутрішнього розпорядку гуртожитку; її забезпечення житлом [9].

Соціальний центр матері та дитини – це заклад тимчасового проживання жінок на сьомому-дев'ятому місяці вагітності й матерів із дітьми віком від народження до 18 місяців, які опинилися у складних життєвих обставинах, що перешкоджають виконанню материнського обов'язку.

Зарахування до центру здійснюється згідно з наказом директора центру на підставі письмової заяви вагітної жінки (матері); направлення відповідного центру соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді. Для зарахування до центру подається документ, що засвідчує особу, медична довідка про стан здоров'я, а в разі прийому матері з дитиною також медична довідка про народження дитини. До центру не можуть бути зараховані особи за наявності в них алкогольної або наркотичної залежності; із симптомами хвороби в період загострення хронічних інфекційних захворювань.

Якщо матері відмовлено в зарахуванні до центру, викликається представник служби у справах дітей за місцезнаходженням центру для вирішення питань щодо захисту прав дитини.

Відрахування з центру здійснюється за наказом директора центру, що видається на підставі письмової заяви особи, котра тимчасово проживає в центрі; у разі досягнення дитиною 18-місячного віку; за наявності засвідчених працівниками центру фактів ухиляння матері від виховання дитини або дітей, що суперечать інтересам, загрожують життю і здоров'ю дитини; при одноразовому грубому або систематичному порушенні правил внутрішнього розпорядку центру.

У разі відрахування матері з центру через ухиляння від виховання дитини або дітей, одноразового грубого або систематичного порушення правил внутрішнього розпорядку центр за десять днів до відрахування інформує про це службу у справах дітей за місцезнаходженням центру для вирішення питань щодо захисту прав дитини.

Після вибуття з центру особа, котра тимчасово в ньому проживала, може бути взята (за її згодою) під соціальний супровід центру соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді за місцем проживання [10].

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями – це заклад денного перебування дітей і молоді з функціональними обмеженнями віком від 7 до 35 років, метою діяльності якого є відновлення та підтримка їхнього фізичного і психічного стану, адаптація й інтеграція в суспільство.

Зарахування до центру здійснюється згідно з наказом директора центру на підставі заяви одного з батьків дитини або особи, котра їх замінює, чи повнолітньої дієздатної особи за наявності документа, що її посвідчує.

До центру не приймаються особи із симптомами хвороби в гострому періоді або в період загострення хронічних чи психічних захворювань за висновком лікаря центру. Відрахування особи з центру здійснюється згідно з наказом директора центру: у разі подання відповідної заяви одним із батьків дитини або особою, котра їх замінює, чи повнолітньої дієздатної особи; після завершення індивідуальної програми реабілітації; якщо особа не відвідує центр без поважних причин; у разі одноразового грубого або систематичного порушення правил внутрішнього розпорядку центру. Строк перебування особи в центрі не повинен перевищувати шість годин на добу [11].

Центр медико-соціальної реабілітації дітей – це лікувально-реабілітаційний заклад для дітей, які вживають алкоголь, наркотичні засоби і психотропні речовини, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації. До центру направляються діти віком від 11 років. Питання прийняття дітей до центру розглядається його керівництвом на підставі заяв, поданих їхніми батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками), а в разі відсутності останніх на основі рішення служби у справах дітей.

До центру не приймаються діти з гострою соматичною патологією, хворі на туберкульоз та інші інфекційні захворювання.

Для прийняття до центру необхідно подати такі документи: рішення служби у справах дітей про направлення до центру; паспорт або свідоцтво про народження; заяву батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників); копію табеля про успішність із навчального закладу, якщо дитина навчалася; виписку з індивідуальної медичної картки і вставний листок до неї, а також із картки профілактичних щеплень; результати лабораторних аналізів.

Термін медичних довідок не повинен перевищувати місячної давності. Діти перебувають у центрі протягом терміну, необхідного для лікування, але не більше двох років. Діти, які перебувають у центрі, навчаються, залучаються до праці, беруть участь у прибиранні приміщень із дотриманням правил техніки безпеки, санітарії та особистої гігієни. Їм надається можливість відвідувати гуртки, секції, дитячі організації, творчо розвиватися.

Порядок утримання осіб, розміщених у центрі, регламентується правилами внутрішнього розпорядку закладу [12].

Крім цього, система соціальних установ для дітей і молоді у своєму складі має установи, які передбачають і стаціонарне, і тимчасове перебування. До таких належить центр соціально-психологічної реабілітації дітей, який є закладом соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.

Центр провадить свою діяльність за такими напрямками: соціально-психологічне діагностування; соціальна, психологічна, педагогічна реабілітація; адаптація до сімейного оточення; соціально-медична реабілітація та оздоровлення; правове забезпечення. У центрі створюються групи денної і тривалої (стаціонарної) форми перебування, які об'єднують дітей за віком, принципом родинності, характером і ступенем соціально-психологічної дезадаптації. До зазначеної групи зараховується не більш як 10 дітей.

До центру приймаються діти із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх за допомогою власних можливостей, якщо батьки з певних причин (через тривалу хворобу тощо) не можуть забезпечити належного утримання та догляду за дитиною, ухиляються від виконання батьківських обов'язків, уживають алкоголь, наркотичні засоби; діти, які залишилися без піклування батьків або осіб, які їх замінюють; діти, які зазнали насильства й потребують соціально-психологічної допомоги, постраждали від торгівлі дітьми; безпритульні діти.

До центру не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі, із симптомами хвороби в гострому періоді або в період заго-

стрення хронічних захворювань, а також ті, котрі вчинили правопорушення і стосовно них є відомості про прийняте компетентними органами чи посадовими особами рішення про затримання, арешт або поміщення до приймальника-розподільника для неповнолітніх.

Дитина може перебувати в центрі протягом часу, необхідного для її реабілітації, але не більше ніж 9 місяців у разі стаціонарного перебування та 12 місяців – денного перебування. Строк перебування дитини в центрі визначається комісією центру за погодженням зі службою у справах дітей, якій підпорядковується центр. Склад комісії визначається директором центру [13].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки: 1) система соціальних установ для дітей і молоді є достатньо розгалуженою та різнопрофільною; 2) усі соціальні установи для дітей і молоді діляться на установи стаціонарного перебування, тимчасового перебування та денного перебування; 3) у системі соціальних установ, які надають соціальні послуги дітям і молоді, є установи, діяльність яких направлена на обслуговування осіб із вадами фізичного та розумового розвитку, на обслуговування осіб, які потребують соціально-психологічної реабілітації, на обслуговування осіб, які мають проблеми з уживанням алкоголю та наркотиків, на обслуговування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Список використаних джерел:

1. Соціальні послуги надаватимуть і недержавні організації // Соціальний захист. – 2015. – № 5–6. – С. 52
2. Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 № 28 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 16. – Ст. 499.
3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.
4. Типове положення про дитячий будинок-інтернат, затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 02.04.2008 № 173 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 56. – Ст. 1893.
5. Типове положення про дитячий будинок-інтернат, затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 02.04.2008 № 173 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 56. – Ст. 1893.
6. Типове положення про молодіжне відділення дитячого будинку-інтернату, затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 02.04.2008 № 173 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 56. – Ст. 1893.
7. Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.1997 № 565 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – С. 61.
8. Типове положення про центр ресоціалізації наркозалежної молоді, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 979 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 72. – С. 44.
9. Типове положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 № 878. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 37. – С. 25
10. Типове положення про соціальний центр матері та дитини, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 № 879 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 37. – С. 27.
11. Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 № 877 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 37. – С. 23.
12. Типове положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.1996 № 1072.
13. Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 8 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 4. – С. 230.

